

Література

1. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція. Пер. з франц. В. Ховхун. Київ: Основи, 2004. 230 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Jean_Baudrillard/Symuliakry_i_symuliatsiia.pdf
2. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. Том 1. Пер. з англ. О. Коваленка. Київ: Основи, 1994. 444 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Popper_Karl/Vidkryte_suspilstvo_ta_ioho_vorohy_Tom_1.pdf

Рябовол Л. Т.

*доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти
Інститут педагогіки НАПН України, Україна*

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В СТАРШІЙ ШКОЛІ

Громадянська освіта (ГО) реалізується в усіх європейських країнах та покликана сприяти гармонійному співіснуванню і взаємовигідному розвитку людей і спільнот, частиною яких вони є; допомогти учням стати активними, поінформованими й відповідальними громадянами, здатними брати відповідальність за себе і свої громади на місцевому, регіональному, національному та міжнародному рівнях [1, с. 9]. ГО є важливою для підготовки громадян, які усвідомлюють необхідність діяти відповідально не лише в межах певної спільноти чи суспільства, а й планети в цілому; здатні до демократичної участі в Інтернет-просторі та спроможні протистояти дезінформації завдяки критичному мисленню; готові до активної політичної участі на різних рівнях, у тому числі міжнародному; в яких розвинуті навички міжособистісного спілкування та які поважають суспільну різноманітність [2].

Європейська модель ГО пройшла шлях від «Civics education» (мета – знання із суспільних наук; зміст – акцент на інтереси держави, знання про політику й управління, представницьку демократію; переважно теоретичне навчання) до «Citizenship education» (мета – формування громадянської компетентності; ідеї – громадянська активність та участь в управлінні, демократія участі, навчання через практику), в основу якої покладено пріоритет у формуванні громадянських якостей для виховання соціальної відповідальності в кожній сфері діяльності людини, завдяки чому європейська ГО ефективно сприяє формуванню демократичної культури громадянськості [6]. Зазначимо, однак, що для позначення феномена ГО наразі, зокрема у Звітах за результатами досліджень

щодо ГО, проведених Міжнародною Асоціацією оцінки освітніх досягнень (IEA) у 2009, 2016 та 2022 рр. (наприклад [3; 5]), використовується назва «civic and citizenship education», що очевидно відображає відповідний інтегрований зміст європейської ГО.

В різних європейських країнах ГО має особливості, що зумовлюється історичним і політичним контекстом, рівнем розвитку демократії, розумінням національної ідентичності (з акцентуацією на мові, релігії чи історії) і ступенем сприйняття європейської ідентичності, усталеними педагогічними підходами тощо. Спільними, однак, є принципи, сформульовані IEA за результатами проєкту дослідження стану ГО у 24-ьох країнах. Так, ГО має бути міждисциплінарною та інтерактивною, пов'язаною з реальним життям, здійснюватися в неавторитарному середовищі, враховувати виклики суспільної різноманітності, об'єднувати на партнерських засадах заклади освіти, батьків, громадськість [7, с. 31]; навчальні програми з ГО не повинні містити застарілий матеріал і не мають передбачати неактуальні методики навчання, як запам'ятовування уривків з національних документів, відірваних від реалій соціального та політичного життя [3, с. 11].

Специфіку реалізації ГО в різних країнах систематично вивчає IEA в рамках глобальних проєктів (1999, 2009, 2016, 2022 рр.), Виконавче агентство з питань освіти, аудіовізуальних засобів і культури (ЕАСЕА) Європейської Комісії, CIVICS тощо. Аналіз та узагальнення відповідних звітів та наукових праць [1, с. 10, 29-30, 31, 32; 4, с. 56; 7, с. 32–33 та ін.) дали змогу визначити й описати відповідні шляхи. Так, ГО реалізується в європейських країнах як окремий предмет (separate subject), інтегрований курс / підхід (integrated into other subjects) чи на основі міжпредметного підходу (cross-curricular theme).

Як окремий предмет ГО викладається на різних рівнях шкільної освіти, але переважно лише в останніх класах. Такий предмет може бути базовим / інваріантним та / або варіативним (модулі / факультативи) компонентом шкільного курикулуму. Так, Ірландія, Польща, Словенія, Чорногорія і Туреччина пропонують факультативи з ГО в початковій та / або старшій школі після обов'язкового навчання ГО у попередній рік (роки) навчання. У Фінляндії учні старших класів вивчають три обов'язкові курси «Суспільствознавства» і можуть обрати факультатив із суспільствознавства. У Румунії є обов'язкові курси з ГО на початковому й середньому рівнях загальної освіти і факультативи з ГО. У Норвегії немає окремого обов'язкового предмету з ГО, в початковій та старшій школі є лише факультативні курси «Демократія на практиці» та «Політика: особистість і суспільство».

Запровадження певного предмету / курсу узалежнюється від місії ГО в конкретній країні. Так, у Франції завдання і зміст ГО стосуються переважно політичної сфери, правил життя в демократичному суспільстві, функціонування демократичних інститутів. У Норвегії завданнями ГО є набуття соціального досвіду в різних сферах та формування особистісних якостей, здатності до критичного

мислення, відповідального прийняття рішень, співпраці з іншими та розв'язання конфліктів, аналізу матеріалу з різних джерел. Зміст ГО, окрім питань щодо демократії, охоплює знання про історію, культуру і традиції народу, своє місто, сім'ю, екологічну освіту.

Поширеним способом реалізації ГО (у Фінляндії, Данії, Норвегії тощо) є включення відповідних тем у зміст інших, як правило обов'язкових, навчальних предметів, передусім історії. Відповідно у програми та підручники з історії вводяться такі теми / питання: виникнення і розвиток демократії та концепцій прав людини; порушення прав людини під час воєн та революцій; безправність особи за недемократичних режимів; діяльність міжнародних організацій та прийняття ними документів про права людини. Особлива увага приділяється таким питанням: спільна загальноєвропейська історія, в її контексті вивчається історична спадщина кожної країни; формування європейських країн як країн з демократичним політичним устроєм. Це забезпечує поєднання знань про минуле, сучасне і перспективи розвитку, національне та загальноєвропейське.

За міжпредметного підходу цілі, зміст і результати навчання ГО визначаються як наскрізні, що забезпечує комплексне розуміння світу і засвоєння знань, формування навичок, вироблення цінностей і ставлень [2], передбачає вивчення ГО з раннього віку через різні предмети (філософія, соціальні науки, географія, історія) чи всі предмети, зміст яких при цьому має бути відповідно оновленим, з чим пов'язані недоліки цього підходу. Так, він не дає змоги оцінити знання, уміння, навички, компетентності безпосередньо з ГО; вчителям бракує підготовки, необхідної для реалізації міжпредметного підходу до ГО у рамках навчання їх предметів [4, с. 7, 56].

В багатьох європейських країнах ГО одночасно реалізується декількома шляхами, проте, незалежно від конкретного способу, в змісті ГО висвітлюються такі питання: права та обов'язки людини і громадянина, відповідальність перед громадянами, суспільством, людством; зміст основних міжнародних документів про права людини; становлення ідей права та правової держави; історичні події, пов'язані із боротьбою за права людини; принципи рівності прав і рівності перед законом; форми правової дискримінації та несправедливості; різні аспекти функціонування ЄС [7, с. 32–33]. Європарламент акцентує, що у процесі навчання ГО необхідно без надмірної політизації забезпечувати комплексну теоретичну підготовку щодо розуміння правових, політичних, соціальних, екологічних та економічних концепцій і структур, у тому числі європейського рівня, глобальних подій, питань європейського та глобального громадянства. Водночас, окрім теоретичної підготовки, ГО має сприяти розвитку критичного мислення та медіаграмотності й набуттю практичного досвіду [2].

Основними напрямками розвитку шкільної європейської ГО є: розширення переліку країн, в яких ГО запроваджується як окремий обов'язковий предмет із

збільшенням обсягу годин на його вивчення; перегляд змісту ГО з акцентом на спільні цінності демократії і толерантності, загальноєвропейську історію та культуру, різні аспекти функціонування ЄС; підсилення практичної складової ГО через педагогіку участі; запровадження спеціалізації вчителя з ГО; налагодження ефективної взаємодії різних суб'єктів поширення ГО.

Література

1. European Commission/EACEA/Eurydice. Citizenship Education at School in Europe – 2017. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017. DOI: <https://doi.org/10.2797/536166>
2. Implementation of citizenship education actions : European Parliament resolution № 2021/2008 (INI) of 06.04.2022. URL: <http://surl.li/vdatjl>
3. Malak-Minkiewicz B., Torney-Purta J. (eds). Influences of the IEA Civic and Citizenship Education Studies : Practice, Policy, and Research Across Countries and Regions, 2021. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-71102-3>
4. Slavkova L., Kurilić M. Great expectations: Demands and realities of civic education in Europe. CIVICS Innovation Hub, 2023. URL: <http://surl.li/infypp>
5. Schulz W., Ainley J., Fraillon J., Losito B. & Agrusti G. IEA International Civic and Citizenship Education Study 2016. Assessment Framework, 2016. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-39357-5>
6. Топалова С., Чистіліна Т. Майбутнє громадянської освіти в Україні – перехід до актуальної європейської моделі. URL: <http://surl.li/kvqmqz>
7. Torney-Purta J., Schwüle J., Amadeo J-An. Civic Education Across Countries: Twenty-four National Case Studies from the IEA Civic Education Project. Amsterdam, 1999. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED431705.pdf>

Середіна І.А.

*доктор філософії в галузі знань 01 Освіта/Педагогіка,
доцент кафедри філософії та педагогіки
Національний транспортний університет, Україна*

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ВИКЛИКИ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ І ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СЕРЕД УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

В умовах повномасштабного вторгнення рф молодіжна політика, як і інші сфери державного управління, зазнала значних потрясінь. Нові матеріали та дослідження з цієї тематики тільки починають з'являтися. Щоб зрозуміти сучасний стан громадянських компетентностей та контекст, який впливає на українську молодіжну політику, ми звернулися до ґрунтовних даних,